

Kadın ve İsyan

Kadın ve İsyan Paneli :

Deniz Türkali

Nazan Kesal

Şebnem İşigüzel

Moderatör: Senem Aytaç

8 Mart 2012 Perşembe saat 18:00

İnsana dair düşüncelerin iskeletini gelişimsel söylemler oluşturur. Kişinin nelere sahip olduğu, yetenekleri, zayıf tarafları, bunları nasıl işlediği, düşünceleri, hedefleri, duyguları, öğrenmeleri bu süreci besleyen ve eş zamanlı bir şekilde süreçten beslenen unsurlardır. Gelişimi ve birey olmayı insanlar için genel bir düzlemde sorgulayagelen bu yaklaşım, 1900'lerin ikinci yarısıyla birlikte hipotezleri üzerinde bir sorgulamaya gitmiş ve postmodern düşüncenin etkisi ile bireyi bütüncül olarak ele almayı bırakmıştır. Artık bireyin farklı yönleri daha ön plandadır: kültür, sınıf, cinsiyet rolleri... O zamana değin öne sürülen düşüncelerin bu ayrımları göz önünde bulundurmadığı ve dolayısıyla bireyi değil belirli bir kesimi açıkladığı savunulmaktadır. Postmodern devinin ve kargaşa ortamıyla beslenen bu fikirler pek çok alanda olduğu gibi sinemada da kendini göstermiştir. Hikaye ve olay örgüsü, karakter analizleri gelişmeye başlarken film ekibinde bulunan kadın sayısı da değişmiştir.

Yeni düşünce ekseninde belirtilen kültür, sınıf, dil gibi farklılıkların arasından cinsiyet rollerine özellikle eğilmek gerekir. Cinsiyet rolleri sebebiyle kadın ve erkek arasındaki yapısal ve hormonal farklılık sosyal alanda büyüyüp kişiliği, psiko-sosyal düzlemi ve dolayısıyla tüm hayatı tanımlayan bir sürece dönüşmüştür. Böylelikle kadın ve erkek için iki farklı kültürden, sınıftan ve dilden söz edilir olmuştur. Biyolojiden psiko-sosyal düzleme olan bu geçiş atıflarla rayından çıkmış ve iki farklı cinsiyete yakıştırılan roller keskin bir biçimde iki farklı uca ayrılmıştır. 1988 yapımı Atıf Yılmaz filmi *Kadının Adı Yok*, bu süreci işliyor. Şehirden uzakta, arkadaşına ait bir yazlık evde kalan Işık, otobiyografik notlar almaya başlar. Bu notlar, her gelişimsel dönem için cinsiyetin getirdiği bir ana probleme odaklanarak ilerlemektedir: çocuklukta hemcinslerle oynamak, ileriki yaşlarda karşı cinsle ilişkilerde mesafe, evlilikte ve sosyal hayatta üzerine yapışmış kalıplar... Burada elbette filmin uyarlandığı aynı adlı kitabın yazarı Duygu Asena'dan bahsetmek gerekiyor. Pedagoji alanında eğitim almış olan yazar, pek çok kadının bilerek ya da bilmeyerek yaşadığı bu süreçleri son derece iyi tahlil etmiş. Film, kitabın birebir aktarımı değil bir uyarlaması olarak sunulsa da kadınlığın toplumsal süreçlerle inşa edilen rollerini aktarmakta kitaptan geri durmuyor. Yönetmen, farkındalık sahibi bir kadın olarak çizdiği ana karakteri Işık'ın hikayesini bir panorama olarak sergilerken kadının öz-değerlendirme gereksinimini de vurgulamış oluyor. Seçkinin bir diğer filmi *The Apple (Elma, 1997)*'de iki kız kardeşin hikayesinde de olduğu gibi bazı şeyler sırf kadın olduğu için başına geliyor Işık'ın.

Kadınlığın ve kadın hayatının bu kadar basmakalıplaşması kadın ve erkek arasındaki tanımsal uzaklığı olduğundan fazla kılıyor. Böylelikle de iki cinsin birbirine ötekileşmesi başlıyor. *Kadının Adı Yok* (1988) filminin kahramanı Işık gibi *The Apple (Elma, 1997)*'in çocuk kahramanları Zahra ve Massoumeh de daha küçücük çocukken bu ötekiliği öğrenmek zorundalar. Hiçbiri sokakta bir erkek çocukla oyun oynayamazlar; erkeklerden ayrı durmaları uğruna babalarının, başkalarına yaşanılmaz olarak tarif ettiği bir evde kilitli tutulmaları mübahdır. Bir araya gelmeleri bu derece engellenen kadın ve erkeğin bir araya gelişleri de ancak kurallarla olur. Ötekilik sadece yalnızken değil bir aradayken de önceden belirlenmiş rolleri oynamayı gerektirmektedir. Yemek sofrasında türlü naz ve hokkabazlıkları yapan kadın, ihtiyaçların faturasını göğüsleyense erkektir *Daisies (Papatyalar, 1966)* filminde olduğu gibi. Filmlerde ve güncel söylemlerde erkek talepkar kadınsa plancıdır. Kadın eşinin statüsüne göre bazı haklara sahiptir ya da değildir kimi zaman. Oysa erkek için kadının statüsü belirleyici bir unsur değildir. Zaten çalışsa da bir şey olacağından değildir; *Kadının Adı Yok* (1988)'de olduğu gibi.

İki cinsiyetin rollerle pekiştirilen bu ötekililiği eşitsizliği de beraberinde getirir. Atıf Yılmaz filminde, evlilik dışı ilişkileri hem Işık hem de Mehmet'i toplum nezdinde suçlu konumuna düşürür. İkisinin eşlerinin de bu durumdan dolayı karşı çıktıkları bir rahatsızlıkları yoktur. Ancak yine de, yaşanan toplum ahlakına aykırıdır; dolayısıyla da yuvayı yapan dışı kuş iştin atılarak cezalandırılır. Mehmet ise herhangi bir ceza diyeti ödemez. Aynı film çocukluktan büyüklüğe atılan adım olarak görülen, cinsiyet rollerinin kimliğe dönüştüğü sünnet ve regli de karşılaştırılıyor. Büyüklere göre örf, anane, gelenek olan sünnet küçük bir erkeğin gelecekteki ön plandalarının, birincilliğinin provasına adeta.

Oysa kızlar için durum farklı. Sünnet olan erkeğe şarkılar söylenir, uğruna herkes süslenirken kadın adet gördüğünde bunu saklaması öğütlenir; zira “artık kadın olmak” ayıptır. “artık erkek olmak” ne kadar şölense “artık kadın olmak” o kadar hüsrandır toplumun bilinç altında.

Adeta bir domino etkisi ile ilerleyen ötekileştirme, uzaklaştırma ve eşitsizlik isyanı beraberinde getiriyor. Bu isyan dalgasının ilki 1800’lü yıllarda ortaya çıktı. Daha ziyade anayasal haklar ve politika ekseninde eşitlikler bu dalğanın hedeflerini oluşturuyordu. Kadının kanun önünde erkekle eşit olduğu vurgulayan bu dalga ile seçme ve seçilme özgürlüğü, meslek edinme gibi haklar anayasal korunma altına alınmaya çalışıldı. İlk kez, 8 Mart 1857 tarihinde bir dokuma fabrikasında, daha iyi çalışma koşulları için isyanda olan (çoğu kadın) işçilerin yanarak hayatını kaybetmesini anmak için ortaya atılmış olan Dünya Kadınlar Günü, tarihsel açıdan birinci dalga feminizm hareketinin bir uzantısı olarak görülebilir. İkinci isyan dalgası ise İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıktı. Cephedeki erkeğin yerini de kendi başına doldurmuş kadının, erkeğin tekrar eve dönmesiyle eski konumuna itilmesine karşı olarak yükselen bu dalga gündelik hayatı ve kadın rolünü daha fazla merkeze almıştır. Kadının ailedeki rolü, sosyal hayatta var olabilmesi, erkeğe karşı rolü gibi konular ikinci dalga ile ön plana çıkarılmış ve kadınların politik olduğu kadar sosyal eşitlik konusunda da farkındalık kazanması hedeflenmiştir. 1990’lı yıllarla ortaya çıkan üçüncü dalga ise güç, cinsellik, kadına karşı şiddet ve etnik farklılıklar açısından kadın olmak konularına eğildi.

Seçkideki filmlerden *Daisies (Papatyalar, 1966)* ikinci dalga feminizm hareketiyle aynı yıllarda Çek Yeni Dalga akımının tek kadın yönetmeni Vera Chytilová tarafından çekildi. Filmin iki ana karakteri, kötü olmaya karar verene kadar ikinci dalga feminizmin karakteristik filmlerinden *Stepford Wives (Stepford Kadınları, 1975)*’ın kadınlarında olduğu gibi iyi, evcimen ve robot olan kadınlar başlangıçta. Stepford kadınları gibi evli, çocuklu ya da yaşça olgun olmasalar bile toplumun ve kültürün dayattığı rolü çoktan özümsemişler. Üçüncü dalga akımından etkilenen *The Piano (Piyano, 1993)* filminde Ada’nın yaşadığı da buna paralel. Konuşmuyor, sormuyor ve karşı koyması daha da güçleşiyor. Ne zaman ki kendisi için kendi başına karar veriyor ve cinselliğini özgürce yaşıyor; o zaman dilini tekrar kazanıyor. 1988 yapımı *Kadının Adı Yok* filmi ise bu konuda daha karamsar. Ana karakter yine aynı çabalamayı vermek zorunda olduğunun farkında: Özgür olmak için çabalamak gerek, bu başlı başına bir eşitsizlik. Özgürlüğü pek öyle herkesin umursamadığı bir toplumda, özgür olmak için çabalamak sonunda özgür olmak mı yoksa yalnız kalmak mı demek; o da pek belli değil. Bu durum kadın başkaldırısının salt bir farklılığı red ya da erkek gibi olma çabası değil farklılığın ötekileştirilmesi ve sınıflaştırılmasının toplumsal mekanizmalarına karşı bir duruş olduğunu da gösteriyor.

Kadın olmanın bir role hapsedilip sınıflaştırılması, sadece kadını aşağı itmiyor elbette; erkeği de yukarı çekiyor. Narin, kırılğan, evcimen kadına karşı; güçlü, kontrolcü, baskın erkek rolü toplumda üretilmeye devam ediyor. Bu durumun en güzel örneğiniyse kullandığı kukla metaforu ile *The Apple (Elma, 1997)* filmi veriyor. Filmde babaları tarafından onları çevreden korumak için eve kilitlenen kız kardeşler, sosyal hizmet görevlisi tarafından nefes almak ve yaşlılarıyla oynamaları için sokağa gönderilirler. Sokağa çıktıklarında komşu çocuklarından biri ayaklarını sarkıtmış pencerede oturduğu yerde bir çubuğun ucundan sarkıttığı elma ile oynamaktadır. Kızlar elmaya uzanmak istediklerinde çocuk onu tuttuğu sopa yardımıyla yukarı-aşağı hareket ettirir ve ulaşmalarını engeller; kadının erişmek istediğinin kontrolü erkektedir. Dahası; elmayı hareket ettiren erkek, onun bağlı olduğu ipi kontrol ederek kızların davranışını da kontrol edebilmektedir; tıpkı bir kukla sanatçısının kuklaları hareket ettirdiği gibi. Benzer bir kadının davranışlarını kısıtlamak *The Piano (Piyano, 1993)* filminde de var. Karısını cezalandırmak isteyen Alistair, konuşmayan, tek iletişimi piyano olan Ada’nın işaret parmağını keserek onun piyano çalmasını engeller. Neden sonra Ada eşinden ayrılıp sevgilisinin yanına yerleştiğinde de bir erkeğin kestiği parmak diğer erkek tarafından protez olarak yerine konur ve Ada piyano öğretmenliği yapmaya başlar. Film, 2003 yapımı İciar Bollaín filmi *Take My Eyes (Gözlerimi de*

*Al)*da olduğu gibi merkezi bir cinsellik ve şiddet konusunu işlemese bile; kadına dair pek çok konuda olduğu gibi üçüncü dalga akımla daha çok gündeme gelmiş bu konularda da söyleyecek çok sözü var.

Kadının toplumsal (dolayısıyla normatif) bir süreçle ötekileştirilmesi, toplumdan uzaklaştırılması ve baskılanmasının bir sonucu isyan. Bu isyan, teorilerle temellendirilmiş, üzerine düşünülmüş planlı bir akım olabildiği gibi gündelik yaşamın içinde de gizli. Okumuş, üniversite mezunu Işık aldığı eğitim ve donanımdan destek alarak isyan ediyor kocasına belki; ancak isyan fitilini ateşleyen kocasının onunla ilgilenmemesi, tepkisizliği ve süs bebeği muamelesi yapması oluyor. Ada da onu sosyal ya da cinsel anlamda tatmin etmeyen bir erkek olan kocasından uzaklaşp başka biriyle birlikte oluyor. Toplumun temel yapısı olan aile çemberini kırarken bir şeyleri değiştirmek ne kadar kafasında bilinmez; sadece hayatı olduğu şekliyle gitmediği için kendi sessizliğinde isyan ediyor. Tıpkı 8 Mart günü çalışma koşullarına ve maaşlarına isyan eden kadınlar gibi kendiliğinden bir gelişme bu. Kadının ne olduğuyla değil neye dönüştürüldüğüyle ilgili bir isyan; çünkü ne olduğunuz salt bir farklılık, neye dönüştürüldüğünüzse tüm hayatınızı çevreleyen bir adaletsizlik ve hapsediliş. Bu konuda yapılacak tek şeyse kadın erkek eşitsizlik uçurumunun yapaylığını fark etmek.

Nermin Taş kale